

როგორც ვხედავთ, ფასიანი ქაღალდებიდან (როგორც სახელმწიფო, ისე კორპორაციული) მიღებული შემოსავლები სამ ტიპად იყოფა და, შესაბამისად, სხვადასხვა კლასში აღირიცხება:

- **შემოსავლები პროცენტული და დისკონტური ფასიანი ქაღალდებიდან** – აღირიცხება 60 კლასში. ესაა ოპერაციები, როცა კომერციული ბანკი ყიდულობს ფასიან ქაღალდებს ფიქსირებული განაკვეთით და მათ ფლობას აპირებს დაფარვის ვადამდე;
- **შემოსავლები ფასიანი ქაღალდების დილინგური ოპერაციებიდან** – აღირიცხება 66 კლასში. ესაა ოპერაციები, როცა კომერციული ბანკი ყიდულობს ფასიან ქაღალდებს ორგანიზებულ ბაზარზე აქტიური ვაჭრობისათვის (ყიდვა-გაყიდვა). ამ შემთხვევაში ფასიანი ქაღალდები ექვემდებარება გადაფასებას საბაზრო ფასის შესაბამისად;
- **შემოსავლები საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდებიდან** – აღირიცხება 69 კლასში. ესაა ოპერაციები, როცა კომერციული ბანკი ყიდულობს ფასიან ქაღალდებს ფიქსირებული განაკვეთით და ყიდის მათ დაფარვის ვადის დადგომამდე.

პირველი მათგანი საპროცენტო, ხოლო შემდეგი ორი – არაპროცენტულ შემოსავლებს მიეკუთვნება. ასევე აღსანიშნავია კლასი 70 (შემოსავლები დანარჩენი ოპერაციებიდან), სადაც აღირიცხება ცალკეული ოპერაციებიდან მიღებული როგორც პროცენტული, ისე არაპროცენტული შემოსავლები.

10.2. კომერციული ბანკის ხარჯები

კომერციულ ბანკს, როგორც ნებისმიერ ბიზნესს, თავისი მიზნების მისაღწევად აუცილებლად ესაჭიროება ხარჯების გაწევა, თანაც საბანკო საქმე მეტად „ხარჯიანი“ ბიზნესია. მისი სპეციფიკიდან გამომდინარე, ბანკს უწევს მნიშვნელოვანი ხარჯების გაწევა მოზიდული რესურსებისათვის. ასევე საბანკო საქმის სპეციფიკაა ის, რომ ესაჭიროება საკმაო ადამიანური რესურსი, თანაც მაღალკვალიფიციური, მაგალითად, საქართველოს საბანკო სისტემაში პერსონალის ხარჯი მთლიანი არაპროცენტული ხარჯების 40%-ის ფარგლებშია. ამასთან, საბანკო საქმე მუდმივად ითხოვს უახლესი ტექნოლოგიური მიღწევების დანერგვას, მის მომსახურებასა და პერმანენტულ განახლებას. დიდი კაპიტალდაბანდებები გაიწევა ბანკებში სოლიდური და პრეზენტაბელური იმიჯის შენარჩუნებისა და რეკლამის მიმართულებით. ასევე, საბანკო საქმის სპეციფიკიდან გამომდინარე, საკმაო ხარჯები გაიწევა სხვადასხვა რეზერვის შექმნისათვის.

კომერციული ბანკების ხარჯები ბევრად უფრო მრავალფეროვანია, ვიდრე მისი შემოსავლები და მათი კლასიფიკაცია სხვადასხვაგვარად ხდება, თუმცა, ყველაზე გავრცელებული კლასიფიკაციით გვაქვს სამი ძირითადი ხარჯი, რომლებიც, თავის მხრივ, რამდენიმე ქვესახეობად იყოფა:

- **პროცენტული ხარჯები:**
 - პროცენტული ხარჯები არასაბანკო დეპოზიტებზე;
 - პროცენტული ხარჯები საბანკო დეპოზიტებზე;

- პროცენტული ხარჯები სხვა ნასესხებ სახსრებზე;
- სხვა პროცენტული ხარჯები.
- **არაპროცენტული ხარჯები:**
 - საბანკო ოპერაციებთან დაკავშირებული არაპროცენტული ხარჯები;
 - აპარატის შენახვის ხარჯები;
 - საექსპლოატაციო ხარჯები;
 - სხვა არაპროცენტული ხარჯები.
- **აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვების ხარჯები:**
 - სესხების რეზერვები;
 - ფასიანი ქაღალდების რეზერვები;
 - სხვა აქტივების რეზერვები.

პროცენტული ხარჯები განპირობებულია კომერციული ბანკების ბიზნესის სპეციფიკურობით – იგი მუშაობს უმეტესად „სხვისი“ ფულით, ანუ მოზიდული სახსრებით, რომლის მოზიდვაც გარკვეული საფასურის გადახდასთანაა დაკავშირებული. პროცენტულ ხარჯებში, როგორც წესი, უმთავრესი წილი არასაბანკო დეპოზიტებზე, ანუ იურიდიული და ფიზიკური პირების დეპოზიტებზე მოდის. მაგალითად, საქართველოს საბანკო სექტორში 2012 წლის ბოლოსათვის პროცენტული ხარჯების სტრუქტურა შემდეგი იყო: არასაბანკო დეპოზიტებზე – 69% (მათ შორის, მიმდინარე – 14% და ვადიანი – 55%), საბანკო დეპოზიტებზე – 4%, სხვა ნასესხებ სახსრებზე – 25% და სხვა პროცენტულ ხარჯებზე – 2%.

არაპროცენტული ხარჯები უფრო მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. საბანკო ოპერაციებთან დაკავშირებულ არაპროცენტულ ხარჯებში შედის კომერციული ბანკების მიერ გადახდილი საკომისიო ხარჯები როგორც საკუთარი, ისე კლიენტებისათვის ჩატარებული ოპერაციებისას (გადარიცხვები, სალაროს ოპერაციები, ინკასაცია), ასევე ხარჯები, დაკავშირებული ოპერაციებთან საფონდო და სავალუტო ბაზრებზე, დოკუმენტურ ოპერაციებთან, ლიზინგთან, ფაქტორინგთან და ა.შ. რამდენად უცნაურად არ უნდა მოგვეჩვენოს, ამ ტიპის ხარჯები მთლიან არაპროცენტულ ხარჯებში არცთუ დიდი ხვედრითი წილით გამოირჩევა.

აპარატის შენახვის, ანუ ბანკის პერსონალის ხარჯები, ერთ-ერთი უმთავრესი ხარჯთაგანია, რომლის ხვედრითი წილი საკმაოდ მაღალია მთლიან არაპროცენტულ ხარჯებში. აქ შედის ხელფასები, პრემიები, ბონუსები და მათთან დაკავშირებული სავალდებულო გადასახდელები, ასევე მატერიალური დახმარებები, მივლინებები. ბანკის პერსონალი ითვლება ერთ-ერთ მაღალკვალიფიციურად მათ წინაშე არსებული მოთხოვნებიდან გამომდინარე და ამიტომ მათი შრომის ანაზღაურებაც შესაბამისად მაღალია, რაც საკმაოდ დიდ ტვირთად აწვება ბანკების ხარჯებს. უფრო მეტიც, იმისათვის, რომ თავიდან აიცილონ კვალიფიციური კადრების გადინება, ბანკებს მუდმივად უწევთ მოტივაციის მექანიზმების გამოყენება (ხელფასების პერიოდული ზრდა, პრემიები, ბონუსები, კვალიფიკაციის ასამაღლებელი ტრენინგები, დაზღვევისა და სხვა სოციალური პაკეტები და ა.შ.).

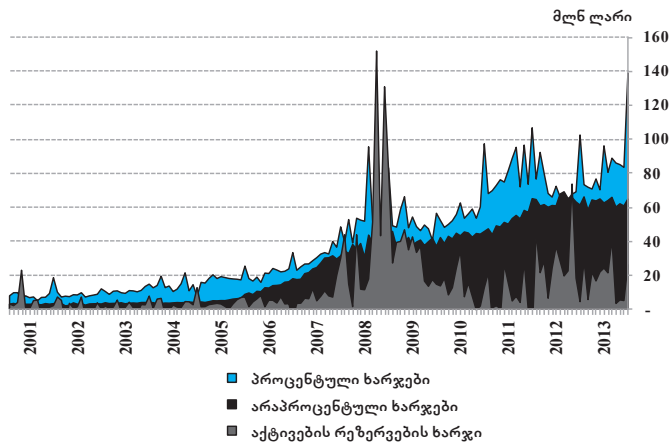
საექსპლოატაციო ხარჯებში შედის ბანკის, როგორც ორგანიზაციის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული დანახარჯები. აღნიშნული ხარჯების მნიშვნელობა უფრო იზრდება იმის გათვალისწინებით, რომ თანამედროვე ბანკინგი წარმოუდგენელია ტექნოლოგიური მიღწევების დანერგვის გარეშე, რაც საკმაოდ ძვირ „სიამოვნებას“ წარმოადგენს. საექსპლოატაციო ხარჯებში შედის ცვეთისა და ამორტიზაციის, ძირითადი საშუალებების შეკეთების, ინვენტარის,

სახარჯი მასალების, კომუნალური მომსახურების, ქონების დაზღვევისა და სხვა ხარჯები.

სხვა არასაპროცენტო ხარჯები მოიცავს მოგების გადასახადსა და გაუთვალისწინებელ ხარჯებს.

ხარჯების მესამე დიდ ჯგუფს წარმოადგენს აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვების შექმნის მიმართულებით განეული დანახარჯები. ასეთი დანახარჯები არ უნდა ჩაითვალოს პირდაპირ ხარჯად, როგორც, მაგალითად, გაცემული ხელფასი ან გადახდილი კომუნალური გადასახადი, ვინაიდან შექმნილი რეზერვები აკუმულირდება და ბანკი მათ იყენებს უკიდურესი შემთხვევების დროს. ამასთან, კონკრეტული აქტივის (მაგალითად, სესხის) დაბრუნების შემდეგ მისთვის შექმნილი რეზერვის „ამობრუნება“ ხდება ხარჯებიდან. თუმცა, აქტივების შესაძლო დანაკარგები მაინც ხარჯების რიგებს მიეკუთვნება, ვინაიდან ისინი პირდაპირ გავლენას ახდენენ მიმდინარე წლის მოგება-ზარალის ფორმირებაზე. მთავარია, ბანკის მიერ განხორციელებული არაგონივრული პოლიტიკით არ ხდებოდეს აქტივების გაუფასურება და მისი დაკარგვა შექმნილ რეზერვთან ერთად (ანუ ბალანსიდან ჩამონერა).

საქართველოს საბანკო სისტემის ხარჯების ზრდის პროცესი 2006 წლამდე ზომიერად მიმდინარეობდა (ნახ. №10.2.). 2006 წლიდან, კომერციული ბანკების მიერ დაკრედიტების პროცესის გააქტიურების შემდეგ, იწყება რესურსების მოზიდვების სწრაფი ზრდა და, შესაბამისად, იზრდება პროცენტული ხარჯებიც.

ნახ. №10.2. საქართველოს საბანკო სისტემის ხარჯების ყოველთვიური დინამიკა (2001-2013 წწ.)

არაპროცენტული ხარჯების ზრდაც დაახლოებით იმავე პერიოდს უკავშირდება. იგი განპირობებული იყო შემდეგი გარემოებებით: ახალი ფილიალებისა და სერვისცენტრების გახსნა, რასაც მოჰყვა ყველა ტიპის არაპროცენტული ხარჯის ზრდა. ასევე ამ პერიოდს უკავშირდება საბანკო სექტორში მინიმალური ხელფასების მნიშვნელოვანი ზრდა და თანამედროვე ტექნოლოგიებში (ბანკის საოპერაციო დღე, ბანკომატები, პლასტიკური ბარათები) კაპიტალდაბანდებადების ზრდა, ასევე მასიური სარეკლამო კამპანიები.

რაც შეეხება ხარჯებს, რომლებიც აქტივების დანაკარგების რეზერვების შესაქმნელად მიემართება, როგორც ვხედავთ, მათი არაორდინალურად მკვეთრი ზრდა მოდის 2008-2009 წლებზე, როცა კომერციული ბანკები იძულებულნი გახდნენ, გაცემული სესხების დიდი ნაწილის ხარისხის გაუარესების გამო, შეექმნათ დამატებითი რეზერვები და შემდეგ ბევრი მათგანი ჩამოენერათ ბალანსებიდან.

ქვემოთ მოცემულ ცხრილში (ცხრ. №10.2.) ნაჩვენებია, რომ ქართულ საბანკო სივრცეში პროცენტული ხარჯების წილი მთლიან დანახარჯებში თანდათან იზრდებოდა და 2012 წლის ბოლოს 38%-ს მიაღწია. უშუალოდ პროცენტულ ხარჯებში მნიშვნელოვანია არასაბანკო დეპოზიტებზე, განსაკუთრებით კი – ვადიან დეპოზიტებზე გადახდილი პროცენტების ხვედრითი წილის მნიშვნელოვანი ზრდა.

ცხრ. №10.2. საქართველოს საბანკო სისტემის ხარჯების სტრუქტურა წლების მიხედვით (%)

	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012
პროცენტული ხარჯები	25	24	23	18	34	26	38	38
არასაბანკო დეპოზიტებზე	13	12	15	13	16	11	22	26
მიმდინარე დეპოზიტებზე	1	3	1	1	1	1	3	5
ვადიან დეპოზიტებზე	12	9	14	12	15	10	19	21
ბანკთაშორის დეპოზიტებზე	9	7	1	0	6	2	2	2
სხვა ნასესხებ სახსრებზე	2	4	7	5	12	13	14	9
სხვა პროცენტული ხარჯები	1	1	0	0	0	0	0	1
არაპროცენტული ხარჯები	58	51	68	67	57	40	51	45
აპარატის შენახვის ხარჯები	25	23	25	23	23	15	21	18
საექსპლოატაციო და სხვა არაპრ. ხარჯები	31	28	43	44	34	25	30	27
აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი	17	25	9	15	9	34	11	17
სესხებზე	17	25	8	13	8	31	7	13
სხვა აქტივებზე	0	0	1	2	1	3	4	4
სულ ხარჯები	100	100	100	100	100	100	100	100

საქართველოს საბანკო დაწესებულებებისათვის დამტკიცებული ანგარიშთა გეგმის მიხედვით, რომელიც წინა თავში განვიხილეთ (ცხრ. №9.1.), ხარჯების აღრიცხვისათვის გამოიყენება კლასები, რომელთა თანრიგის პირველი ციფრებია 8 და 9. მათი დახასიათება გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის ხარჯების კლასიფიკაციის შესახებ და მათი შინაარსის გაგებაშიც დაგვეხმარება. ანგარიშთა გეგმა, შემოსავლების გარდა, აქაც ითვალისწინებს ბასს-ის დარიცხვის პრინციპს, რომლის მიხედვით, ხარჯების შესაბამის ანგარიშებზე აღრიცხება არა მარტო უკვე გადახდილი, არამედ ჯერჯერობით გადაუხდელი, მაგრამ შესაბამის პერიოდში „გახარჯული“ სახსრები. დავახასიათოთ მოკლედ ხარჯები საქართველოში საბანკო დაწესებულებების ანგარიშთა გეგმის მიხედვით:

- **80. სახელმწიფო სექტორის ხარჯები** – აღრიცხება პროცენტული ხარჯები სახელმწიფო ინსტიტუტებსა და სახელმწიფო კონტროლს

დაქვემდებარებული სანარმოებისაგან მოზიდული მიმდინარე ანგარიშებისა და ვადიანი დეპოზიტების მიხედვით;

- **81. ხარჯები საკუთარი სავალო ფასიანი ქაღალდების მიხედვით** – აღირიცხება ბანკის მიერ გამოშვებულ სავალო ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებული ოპერაციების პროცენტული ხარჯები;
- **82. საბანკო-საფინანსო სექტორის ხარჯები** – აღირიცხება პროცენტული ხარჯები, განეული ბანკებში ლორო ანგარიშების მიხედვით, ბანკებიდან და საფინანსო ინსტიტუტებიდან მოზიდული დეპოზიტებისა და მიღებული სესხების მიხედვით, ასევე ნოსტრო ანგარიშების ოვერდრაფტების მიხედვით;
- **83. კომერციული სექტორის ხარჯები** – აღირიცხება პროცენტული ხარჯები ფიზიკური და იურიდიული პირებისაგან მოზიდული მიმდინარე ანგარიშებისა და ვადიანი დეპოზიტების მიხედვით;
- **84. გადახდილი საკომისიო განეული მომსახურების მიხედვით** – აღირიცხება გადახდილი საკომისიოები სალაროს ოპერაციებისათვის, ნოსტრო ანგარიშების გახსნისა და წარმოებისათვის, ასევე ფულის ინკასაციისა და ტრანსპორტირების, საკომუნიკაციო მომსახურების, საკონსულტაციო და საექსპერტო მომსახურების, აუდიტორული მომსახურებისა და სხვა ხარჯები;
- **85. ზარალი აქტივების შესაძლო დანაკარგების მიხედვით** – აღირიცხება მიმდინარე საანგარიშგებო პერიოდში იმ აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის შექმნა ან გაზრდა, რომელთა მიხედვითაც წარმოიქმნება დაუბრუნებლობის რისკი (შესაძლო ზარალი);
- **86. ზარალი დილინგური ოპერაციებისაგან** – აღირიცხება ყველა სახის ფასიანი ქაღალდებისა და უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციებიდან მიღებული ზარალი, მათ შორის, სავალუტო სახსრების გადაფასებიდან. კლასი მიეკუთვნება არაპროცენტული ხარჯების რიგს;
- **89. ზარალი საინვესტიციო ოპერაციებისაგან** – აღირიცხება საინვესტიციო პორტფელში არსებული ყველა ტიპის ფასიანი ქაღალდებიდან მიღებული ისეთი ზარალი, რომლებიც წარმოიშობა მათი რეალიზაციისას შესყიდვისა და რეალიზაციის ფასებს შორის უარყოფითი სხვაობით. კლასი მიეკუთვნება არაპროცენტული ხარჯების რიგს;
- **90. ხარჯები დანარჩენი ოპერაციების მიხედვით** – აღირიცხება ხარჯები ბროკერული ოპერაციების, ფაქტორინგული ოპერაციების, ოპერაციული და ფინანსური ლიზინგის, გარანტიების, სპეციალური დეპოზიტებისა და გარიგებათა დაზღვევის მიხედვით. ამ კლასზე ასევე აღირიცხება ზარალი ძირითად საშუალებათა გასვლისა და გადაფასებისაგან, დანაკლისი სალაროში, გადახდილი ჯარიმები და საურავები, სასამართლოს ხარჯები, ზარალი იჯარით აღებული ობიექტების მიხედვით და სხვ. ამ კლასში აღირიცხება შესაბამის ოპერაციებზე განეული როგორც პროცენტული, ისე არაპროცენტული ხარჯები;
- **91. ბანკნოტებისა და მონეტების ბეჭდვის ხარჯი** – განკუთვნილია მხოლოდ საქართველოს ეროვნული ბანკისათვის და აღირიცხება ეროვნული ვალუტის ემისიასთან დაკავშირებული არაპროცენტული ხარჯები;
- **92. ბანკის პერსონალისა და განვითარების ხარჯები** – აღირიცხება ბანკის თანამშრომელთა ხელფასის, დროებით მუშაკთა შრომის ანაზ-

ლაურების, პრემირების, მატერიალური დახმარებების, შვებულებებისა და საავადმყოფო ფურცლების, საპენსიო ხარჯებისა და გასაცემლების მიხედვით სავალდებულო გადასახდელთა არაპროცენტული ხარჯები. ასევე აღირიცხება ბანკის განვითარების ისეთი დანახარჯები, როგორებიცაა: რეკლამის, წარმომადგენლობითი, მივლინების, თანამშრომელთა მომზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლებისა და სპეციალური სწავლების ხარჯები;

- **93. ცვეთისა და ამორტიზაციის ხარჯები** – აღირიცხება შენობა-ნაგებობების, კომპიუტერული ტექნიკისა და საკომუნიკაციო მოწყობილობების, სატრანსპორტო საშუალებების, ავეჯისა და მოწყობილობების ცვეთისა და არამატერიალური აქტივების ამორტიზაციის არაპროცენტული ხარჯები, ასევე კაპიტალური დანახარჯების ამორტიზაციის ხარჯები იჯარით აღებული ობიექტების მიხედვით;
- **94. ძირითად საშუალებათა მიმდინარე შეკეთების, მასალებისა და ინვენტარის შეძენის, ექსპლუატაციის ხარჯები** – აღირიცხება შენობა-ნაგებობების, კომპიუტერული ტექნიკისა და საკომუნიკაციო მოწყობილობების, სატრანსპორტო საშუალებების, ავეჯისა და მოწყობილობების, დანარჩენი ძირითადი საშუალებებისა და იჯარით აღებული ძირითადი საშუალებების მიმდინარე შეკეთების არაპროცენტული ხარჯები. ასევე აღირიცხება სამეურნეო მასალებისა და ინვენტარის შეძენის, საბანკო ბარათების დამზადების, ბლანკების შეძენის, დამზადებისა და ფულის შეფუთვის ხარჯები;
- **95. ხარჯები ბიუჯეტში გადასახადების მიხედვით** – აღირიცხება მოგების მიმდინარე გადასახადი;
- **96. გაუთვალისწინებელი ხარჯები** – აღირიცხება ბანკის ყოველდღიური საქმიანობისათვის გაუთვალისწინებელი ხარჯები, რომლებიც არ არის პერიოდული და რეგულარული.

ბუნებრივია, თუ ვიტყვით, რომ ზოგადად ბანკებში ხარჯების მიმართ ორმაგი დამოკიდებულება არსებობს. ერთი მხრივ, კომერციულ ბანკებში ისე, როგორც ნებისმიერ ორგანიზაციაში, მუდმივად არის მათი შემცირების მცდელობა. მეორე მხრივ კი, მუდმივად დგება მათი გაზრდის ობიექტური აუცილებლობა, რაც განპირობებულია ახალი პერსპექტივებით, შემდეგი განვითარებით, კონკურენტებზე არჩამორჩენისა და გასწრების მცდელობით და ა.შ. სწორედ ამიტომ, თანამედროვე საბანკო საქმეში მოგების გაზრდის მიზნით უნდა მოხდეს ხარჯების ოპტიმიზაციის რაციონალური პროცესი და არა უხეში შემცირება, ვინაიდან ამან შეიძლება ბანკს დააკარგინოს უკვე მიღწეული შედეგები და კონკურენტებთან გაზრდილი ჩამორჩენის აღმოფხვრას განეულ ეკონომიაზე ბევრად მეტი ახალი ხარჯი დასჭირდეს.